

CHET TILI METODIKASIDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH

Urinova Nodira

Fargʻona davlat universiteti
gumanitar fanlar fakulteti chet tillari kafedrasida oʻqituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet til oʻqitish metodikasi haqida, uning fan sifatida rivojlanish tarixi, chet til oʻqitish metodikasida qoʻllanilayotgan zamonaviy metod turlari va ulardan foydalanish xususida soʻz boradi.

Kalit soʻzlar: Metodika, innovatsiya, chet tili, kommunikatsiya, koʻnikma, malaka, didaktika, madaniyatlararo muloqot.

Hozirgi davr taʼlim taraqqiyoti yangi yoʻnalish innovatsion pedagogikani keltirib chiqardi. Innovatsion – inglizcha “yangilikni kiritish (tarqatish) maʼnolarini anglatadi. Ilmiy yoʻnalishlarda yangilik va innovatsiya tushunchalari oʻzaro farqalanadi. “Yangilik”- bu vosita, yangi metod, metodika, texnologiya maʼnosini anglatadi. “Innovatsiya”- bu taʼlim, maʼlum bosqichlari boʻyicha rivojlanadigan jarayon hisoblanadi. Jahon ilm-fan taraqqiyoti kundan kunga gʻurkirab, rivojlanib bormoqda. Aynan bu ijobiy rivojlanish bizning diyorumizga ham oʻz taʼsirini oʻtkazdi. Ilm dunyomizga ilgʻor innovatsion texnologiyalar tatbiq etilmoqda. Buning ijrosi sifatida, Yurtboshimiz tomonidan joriy yilni “Yoshlarni qoʻllab-quvvatlash va aholi salomatligi yili” deb nomlashi ham mamlakatimiz yoshlarining maʼsuliyatini yanada oshirdi. Taʼlim sohalariga ilgʻor, zamonaviy innovatsion texnologiyalarning keng tatbiq etilishi ham chet til oʻrganayotgan yoshlar uchun keng imkoniyatlar, marralar eshigini ochdi, desak xato boʻlmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA: Til oʻrganish kishilik jamiyatida bagʻoyat muhim sohalaridan biri hisoblanadi. Muloqot vositasi boʻlmish tilni tabiiy muhitda yaʼni oilada, jamoatchilik orasida yoki uyushgan holda amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan oʻrgatiladi. Xalqaro munosabatlar avj olgan zamonamizda tillarni bilish, ayniqsa koʻp tillilik ulkan ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda tehsil oladigan oʻquvchi va talabalar odatda uch tilni oʻrganadilar. Ushbu tillar maxsus nomlar bilan yuritiladi. Bular quyidagilar: ona tili, ikkinchi til, va chet til. Ona tili tafakkur shakllanishida alohida xizmat oʻtaydigan birinchi til hisoblanadi. Ikkinchi til haqida soʻz yuritilganda, unga boshqa millat vakillaridan iborat qardoshlar, qoʻshnilar tili sifatida qaraladi.

Chet tili – bu xorijiy mamlakat tilidir. Respublikamizda Gʻarbiy Yevropa (ingliz, ispan, nemis, faransuz) tillari va Sharq (arab, turk, fors, xitoy, hind) tillari oʻqitilib kelinmoqda. Bu tillar taʼlim muassalarining oʻquv rejalaridan oʻrin olgan. Uchala tilni oʻqitish jarayoni turlicha kechadi. Ona tili va ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet til esa sunʼiy muhitda oʻrganiladi. Chet tildagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi. Uchala til orasida chet tilni oʻrganish va oʻrgatish muayyan jihatlari bilan keskin farq qiladi. Bu esa, oʻz navbatida, tegishli chet til oʻqitish texnologiyasini qoʻllashni taqozo etadi. Chet til muallimi metodika fani yutuqlarini puxta oʻzlashtirish orqali oʻquvchi-talabaning toʻplagan til tajribasi meʼyorini aniq bilishga va uni yanada takomillashtirishga erishadi. Chet tillarni samarali oʻrgatish uning metodikasini bilishni taqozo etadi. Chet tillarni oʻrganish va oʻrgatish koʻp jihatdan chet til oʻqitish metodikasi masalalarini nazariy tomondan ishlab chiqilishiga va nazariyaning amalda ijodiy qoʻllanilishiga bogʻliqdir.

Metodikaning predmeti – chet til predmeti orqali taʼlim-tarbiya berish jarayoni va usullari, chet til oʻrgatish ilmi, muallim va oʻquvchi faoliyatini oʻrganish metodikaning predmeti sanaladi.

Metodikaning asosiy tushunchalari – metod, usul, prinsip. Didaktika- nimani oʻrgatamiz? oʻqitish mazmuni hisoblanadi. Metodika – qanday oʻrgatamiz? taʼlim usullari va metodlari demakdir. Metod – metodika tushunchasi grek-lotinchada “metodos-“metodus” soʻzidan olingan boʻlib, maʼlum maqsadga eltuvchi yoʻllar, usul maʼnosini anglatadi. Turli adabiyotlarda atamaning tor va keng maʼnosini uchratish

mumkin. “Metodika” atamasi tor ma’noda ta’limning konkret dars jarayoni bilan bog’liq tushunchani anglatadi. Mashg’ulotlarni rejalashtirish va o’quv materiallarini tayyorlash bilan bog’liq bo’lgan ko’rsatmalarni qamrab oluvchi boshqariladigan dars jarayoni sifatida talqin etiladi. “Metod” atamasi keng ma’noda o’quv materialini tanlash, tabaqalash va taqsimlanishni nazarda tutadi. Germaniya Federativ Respublikasida 60-yillardan boshlab “didaktika” va “metodika” tor ma’noda qo’llanilib kelinmoqda. Shunga ko’ra didaktika ta’lim mazmuni nima o’rgatiladi? Metodika esa ta’lim usullari qanday o’rgatiladi? Masalalari bilan shug’ullanadi. Chet tillarini o’rganish faqat aqliy tarbiya vositasi emas, balki o’zga madaniyat ta’limiy boyligi va qadriyatlarini bilan tanishish va ularni o’z madaniy hayotiga tatbiq qilish orqali kishi shaxsining shakllanish jarayoni hisoblanadi. Yevropada chet tillarni o’rganish uzoq vaqt yuqori darajadagi ta’lim olishda imtiyoz sanaladi va jamoat maktablarida imtiyozga ega bo’lgan kishilarni tarbiyalash deb qaraladi.

Chet til o’qitish metodikasi fan sifatida 200 yildan ortiq tarixga ega. Bu davr ichida chet til o’qitish metodikasiga turlicha munosabatlar bildirilganini kuzatish mumkin. Bunday qarashlardan biri akademik L.V.Shcherbaga mansub hisoblanadi. Uning fikricha, har qanday fanni o’qitish metodikasi fan bo’lishiga qaramasdan, nazariy fan hisoblanmaydi. U amaliy masalalarni hal qiladi. Jumladan, chet til o’qitish metodikasi ham faqat psixologiya dalillariga tayanmaydi, balki umumiy va xususiy tilshunoslik tadqiqotlariga asoslanadi. Agar tilshunoslik til hodisalarining kelib chiqishi va harakatlanish qonuniyatlari bilan shug’ullansa, metodika bu qonuniyatlarga asoslanib zarur til hodisasidan amalda foydalanish uchun nima qilish kerak degan savolga javob beradi. Metodikaga oid kitoblarning eng qimmatlilari ham tilshunoslar tomonidan yozilgan. Bular jumladan XIX asr fonetistlaridan biri va buyuk ingliz tilshunosi G.Suit, XIX asr oxiri va XX asr boshida Angliyada eng original fonetist va nazariyotchi tilshunos hisoblangan O.Yesperson, XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida eng ko’zga ko’ringan fransuz lingvistlaridan F.Bryuns va Brealya, ko’zga ko’ringan anglist va taniqli fonetist V.Fiyotor va boshqalar kiradi. Rossiyada til o’qitish metodikasi masalasi bilan akademik L.V.Shcherba va uning ustozlari buyuk tilshunos olim I.A.Boduen-de-Kurtone va ularning shogirdlari shug’ullanganlar. Chet til o’qitish metodikasiga psixologlar o’zgacha munosabatda bo’ldilar. Metodika va psixologiya fanlarning o’zaro munosabatlari haqida professor V.A.Artemov qimmatli fikr bildirgan. Uning fikricha, psixologiya metodika uchun material beradi. Metodika o’qituvchining qanday dars o’qitishini o’rganadi. Psixologiya esa, o’quvchilarning bu predmetni qanday o’zlashtirib olayotganliklari bilan shug’ullanadi. Lekin, bu fikrga to’la qo’shilib bo’lmaydi. Chunki o’qituvchi dars berish jarayonida, o’quvchi esa o’zlashtirish davrida ma’lum ruhiy jarayon va holatlarni boshdan kechiradilar, ular xohlaydilar, yo’qmi psixologiyaning qonunlariga ro’baro bo’ladilar va ta’sirlanadilar.

Metodika tarixga oid adabiyotlarni chuqurroq o’rganish shuni ko’rsatadiki, ayrim tadqiqotchilar metodikani **san’at** deyдилar. Ular odatda fransuz metodisti Penlash fikriga ishora qiladilar, ya’ni “yaxshi” yoki “yomon” metod yo’q “yaxshi” yoki “yomon” o’qituvchilar bor. Bunday fikrdagi kishilarga nemis metodisti E.Ottoning 1924-yilda bayon qilingan fikrlari bilan javob berishi mumkin. U jumladan shunday deydi: “Agar kimki metodikani san’at deb hisoblar ekan, u fan nazariyasini uning amalda qo’llanishi bilan qorishtirib yuboradi”.

Har bir fanda o’z tushunchalar yig’indisi mavjud. Chet til o’qitish metodikasida qabul qilingan asosiy tushunchalar qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: ta’lim sistemasi, ta’lim metodi, ta’lim prinsipi, ta’lim vositasi, metodik usul.

Chet til o’qitish metodi – deyilganda chet til o’rgatishning amaliy, umumta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlariga erishuvni ta’minlovchi muallim va o’quvchi faoliyatining majmuasi tushuniladi. Metod atamasi “ta’lim usullari yig’indisi” va “ta’limning yo’nalishi” ma’nolarida qo’llanadi. Birinchisi ta’lim nazariyasida jarayon metodlar ma’nosida ishlatilsa, ikkinchi ma’noda uni o’qitish metodikasi tarixiga oid asarlarda uchratishimiz mumkin. Masalan, chet til o’qitishning tarjima metodi, tog’ri metod, ongli- qiyosiy metod, an’anaviy metod, intensiv metod va boshqalar hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Tabiat va jamiyat hodisalari o’zaro bog’langan va uzluksiz aloqada rivojlanadi. Fanlar obyektiv voqelikning inikosi ekanligi uchun ularning hech biri boshqalaridan ajralgan holda mavjud emas. Hodisa va predmet ayni zamonda bir talay fanlarning tadqiqot manbai bo’la oladi,

misol uchun, “til” ijtimoiy hodisasini o‘z nuqtai nazaridan tilshunoslik (lingvistika), ruxshunoslik (psixologiya), ta’limshunoslik (didaktika) o‘rganadi. “Chet til metodikasi” atamasi kishi ongida quyidagicha ya’ni assotsatsiya “bog‘lanish” uyg‘otadi:avvalambor, tilni o‘rgatishga qaratilgan metod va metodik usullar yig‘indisi tushuniladi yoki o‘qitish metodlari haqidagi ilmiy bilimlar va nihoyat, mustaqil pedagogik fan ko‘z oldimizga keladi. Chet til o‘qitish metodikasi didaktika bilan uyg‘un, o‘zaro bog‘langan holda rivojlanib kelgan. Barcha o‘quv fanlarining o‘qitish nazariyalari didaktika faniga asoslanishi, undan ilmiy ozuqa olishi shubhasiz barchamizga ma’lum. Chet til o‘qitish ham didaktikaga asoslanadi. Didaktika ta’limining umumiy nazariyasi, metodika muayyan o‘quv predmetini o‘qitish ilmi, lingvodidaktika tillarni o‘qitish umumiy nazariyasi, lingvometodika aniq bir tilni o‘qitish ilmi sifatida qaraladi. “Metod” atamasi bilim, malaka, ko‘nikmani egallash, o‘quvchilarda dunyoqarashni shakllantirish va bilish imkoniyatlarini yaratish yo‘lidagi o‘qituvchi-pedagog va talabaning ish usuli ma’nolarini bildiradi. Ushbu tushuncha son –sanoqsiz ta’riflarga ega. Chet tillar o‘qitilishida metodlarni tatbiq etish uzoq davrlardan boshlangan, prinsiplar esa nisbatan yangiroq metodik atamalardir. Tarixan metodlar to‘rt guruhga birlashtirilib, ularning nomlariga “tarjima”, “tog‘ri”, “qiyosiy”, “aralash” deb atash qabul qilingan.

Metodlar tarixi atoqli metodist prof. I.V.Raxmanov tomonidan chuqur o‘rganilgan. Tarjima metodi asosan ikki ko‘rinishda bo‘lib, grammatika-tarjima va matn-tarjima metodlari nomi bilan yuritiladi. Grammatika-tarjima metodi nuqtayi nazaridan chet til umumta’limiy maqsadda o‘rganilgan. Grammatik mashqlar til o‘rganuvchining mantiqiy tafakkurini o‘stirish maqsadida bajarilgan. Grammatik bilimlarni bayon etish ta’limning asosiy maqsadi deb qabul qilingan. Bu metodning asosiy prinsiplari quyidagilar:

1. Til o‘rganish yozma nutqqa asoslangan.
2. O‘rganish predmeti qilib grammatika olingan, leksika ham unga tobe ravishda tanlangan. Grammatik mashqlar bajarish asosiy ish usuli bo‘lgan.
3. Oldin, grammatik qoida yod olingan, so‘ng esa qoidalar asosida gaplar tuzish tavsiya qilingan.
4. Grammatik shakl va so‘zlarning ma’nosi so‘zma-so‘z tarjima vositasida ochib berilgan.
5. So‘zma-so‘z tarjima va quruq yodlash yo‘li bilan til materiali o‘zlashtirilgan.
6. So‘zlarni kontekstdan tashqarida, yakka yodlash bilan chegaralanilgan.

Chet til o‘qitish metodikasida hozirda madaniyatlararo muloqot iborasi keng qo‘llanib kelmoqda. Aynan bu tushunchani biz turli xildagi kontekstlarda qo‘llashimiz mumkin. Aslida esa: **Madaniyatlararo muloqot** – turli madaniyat vakillarining ijtimoiy kelib chiqishi, mentaliteti, milliy xarakteri, hayot tarzi, urfodatlar, qadriyatlar sistemasi va boshqalar tog‘risidagi muloqoti-ma’lumotidir. Mazkur jarayonda o‘quvchi-talabalarni o‘rganilayotgan mamlakat madaniyatiga nisbatan hurmat, sabr-toqat qilish va o‘zga mamlakat madaniyatini tog‘ri tushunish ruhida tarbiyalab, rivojlantirib borish lozim.

Har bir chet tili darsi madaniyat chorrahasi, madaniyatlararo muloqot amaliyoti hisoblanadi. Chunki mazkur jarayondagi har bir chet tilidagi so‘z chet el hayotini va madaniyatini o‘zida aks ettiradi. O‘qituvchilar oldidagi vazifa o‘quvchi va talabalarining kommunikativlik, muloqotga kirisha olish qobiliyatini o‘stirishdan iborat. Buning uchun kishilarni samarali muloqot qilishiga o‘rgatuvchi o‘quv qo‘llanmalar va chet tildagi to‘rtta nutq faoliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’limning yangi metodlarini o‘zlashtirish zarurdir.

XULOSA: Chet til o‘rganish ko‘p qirrali ta’limot bo‘lib, bu jarayonda inson murakkab psixologik o‘zgarishlarni boshdan kechiradi. Jumladan ona tili bilan chet tilini taqqoslash jarayoni yuzaga keladi. Bu jarayonda o‘rgatishning turli metod va texnologiyalaridan foydalaniladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida chet til bilan ona tilini taqqoslab o‘rgatish samarali natija beradi. Chet til o‘rgatish uning metodikasiga oid bilimlarga ega bo‘lishni taqozo etadi. Metodika va texnologiyalar chet til o‘rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Darsni tashkil qilishda metodika fanining turli usullari mavjud. Chet til o‘qitish metodikasida keng qo‘llaniladigan metodlar: kommunikativ didaktika metodi, madaniyatlararo muloqotni tashkil qilish metodi va mashqni tashkil qilish metodi hisoblanadi. Uchala metod bir biri bilanchambarchas bog‘liq va bir-birini to‘ldiradi. Metodika fani didaktika fani

bilan bog‘liq bo‘lganligi sababli, chet til o‘rganish mobaynida kommunikativlikka asoslaniladi va kommunikativ didaktika metodi yuzaga keladi.

Chet til o‘rganish jarayonini kommunikativlikka yondashgan holda tashkil qilish, keyingi bosqich madaniyatlararo muloqot darajasiga yetkazish, bunday natijalarga erishish uchun esa, so‘ngi qadam, “mashq texnologiyasi”ga e‘tibor qaratish muhim. Chet til o‘rgatish jarayonini natijaviy tashkil etish uchun zamonaviy pedagogik axborot kommunikatsiya texnologiyalariga oid bilimlar egallash lozim.

ADABIYOTLAR:

1. Zayniddin Sanaqulov, CHET TIL O‘QITISH METODIKASIDA ZAMONAVIY METODLAR, ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES
2. Maxmudov, Q. S. O. G. L., Shayxislamov, N. Z. O. G. L., & Jo, B. B. O. G. L. (2020). O‘zbek va xorijiy tillarda antonimlar tavsifi, o‘rni va ularning turli jihatdan tasniflanishi. Science and Education, 1(Special Issue 3).
3. Nodira, U. (2023). Some Methods of Teaching English to Students. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2(2), 165-167.
4. Nodira, U. (2022). THE ROLE OF STORY-BASED LEARNING APPROACH IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING. Science and Innovation, 1(7), 375-378.